

Slum, knark och modernism i Neapel

– den permanenta eklipsen över Scampia

Under 1900-talets andra hälft experimenterades det som aldrig förr inom stadsplaneringen. Andra världskrigets *tabula rasa*, baby boomen, urbaniseringens snabba takt samt i ökande grad bilismen krävde krafttag, och den under 1900-talet uppodlade modernistiska planeringsideologin hade de lösningar och verktyg som behövdes i sammanhanget. Rationalismens vindar svepte även in över Italien, där de materialiserades i urban form huvudsakligen under 1970- och 1980-talen, vilket är ungefär ett decennium senare än i Europas nordligare delar. Föreliggande text behandlar byggd miljö och sociala problem i stadsdelen Scampia, en av modernismens baksidor i Italiens näst största stadsagglomeration, Neapel, med cirka 4,6 miljoner invånare (efter Milano, med drygt 6,2 miljoner, men före Rom, med cirka 3 miljoner).

Låt oss ändå börja i huvudstaden. I Rom finns det en lika kolossal som fascinerande byggnad. Byggnaden, som samtidigt utgör hela stadsdelen Nuovo Corviale, är cirka en kilometer lång med en höjd av nio våningar. Följaktligen heter huset/stadsdelen *Serpentone* (Långormen) i folkmun.

Serpentone

Serpentones fasad består av prefabricerade betongpaneler. Tanken – arkitekternas, planerarnas och politikernas – var att stadsdelen huvudsakligen skulle vara

självförsörjande vad gäller service och att all service således skulle finnas inuti huset, framförallt på plan fyra. Våningen var tänkt att bestå av ett promenadstråk med butiker men blev omgående olagligt ockuperad av marginaliserade grupper så fort huset gjordes tillgängligt för inflyttning.

Vidare antog arkitekten med flera att miljöns utformning skulle främja skapandet av en gemenskap med täta sociala kontakter grannar emellan. Detta var ett försök att förverkliga en utopisk dröm som under årtionden odlats av den schweiziske arkitekten Le Corbusier och hans lärjungar. Det som gör försöket än märkligare är att det fanns gott om tecken på att bygget var en återvändsgränd redan innan det sattes igång 1975, inte minst ifrån Sverige, där kritiken mot miljonprogrammet redan hade börjat ta fart. I USA hade Corbusierinspirerade mastodontprojekt till och med börjat rivas. Men i Rom, trodde man, skulle modernismens tidigare misstag inte upprepas. Inte heller i Milano, Neapel, Palermo, Turin eller någon annanstans i landet.

Idag pågår det en till synes evig debatt om huruvida Serpentone bör rivas eller ej, men på senare tid har bevarandeförespråkarna blivit fler. Till och med Roms borgmästare Gianni Alemanno, som under tidigare år vädrat rivningstankar, har nyligen ändrat sig angående stadsdelens framtid även om han helst vill riva Tor Bella Monaca, Roms näst mest kända ikon

för 1980-talets betongapokalyps (Foschi 2010). Det finns pragmatiska skäl för att bevara: Att riva en sådan koloss och hitta ett nytt boende åt dess tusentals invånare är varken billigt eller politiskt genomförbart.

Lag 167

Problemen med det storskaliga bostadsbyggandet i Italien började till följd av en numera ökad lag – lag 167 – som infördes 1962 och vars syfte var att ge riktlinjer för planering och byggande av huvudsakligen offentligt ägda nya bostäder för den mindre bemedlade befolkningen. I och med detta lagstiftades om bygget av massiva stadsdelar med kraftigt subventionerade hyror och relativt fattiga invånare.¹ Detta

var förvisso inte någon nyhet inom italiensk bostadspolitik men skillnaden var skalan. Storskaligheten blev legio.

Lagen gällde i synnerhet storstäderna, där behovet var som störst men samtliga orter med en dåvarande befolkningsstorlek om minst 50 000 invånare var tvungna att ta hänsyn till lagen (Legge 18 aprile 1962 n. 167). Resultatet syns i form av landets så kallade 167-stadsdelar, landets motsvarighet till det svenska miljonprogrammet. Avsikterna var goda, och kommunerna ålades ansvaret för att tillgodose de nya stadsdelarna med all nödvändig service och infrastruktur. Snabbt visade det sig dock att detta ansvar försumrades på många håll, och än större problem uppstod i samband med 167:ornas basalaste underhåll,

Figur 1. En av de fyra kvarstående Veleybyggnaderna – segelhus som blev ikoner för modernismens sammanbrott inom den italienska stadsplaneringen. Maj 2010.

Foto: Michael Gentile.

dels av själva fastigheterna, dels av de of-fentliga miljöerna. 167-områdena försum-mades och förföll i snabb takt. De sociala problemen i områdena har haft en tendens att permanentas och i viss mån fördjupas.

Scampia

Under 2010 har jag haft tillfälle att besöka Scampia, Neapels och Italiens mest beryk-tade 167:a vid ett flertal tillfällen. Scampia har ett uppskattat invånartal på cirka 40 000 invånare och en officiell arbetslös-hetsnivå på drygt 60% (Regione Campania 2010). Området skildras i Roberto Savianos bok ”Gomorra” samt i bokens efterföljan-de filmatisering. Stadsdelen Scampia be-står av ett antal mindre grannskapsenheter (sektioner) med bostäder huvudsakligen uppförda under 1970- och 1980-talen. Infrastrukturen är bristfällig och oftast ej färdigbyggd, och dessutom ojämnt förde-lad inom området. Stadsdelen uppfördes som svar på Neapels kraftiga expansion under efterkrigstiden och för att avlasta överbefolkningsproblemet i stadens cen-trala delar (de Muro *et al* 2007). Sedan kom jordbävningen 1980 i Irpinien (området öster om Neapel längs med Apenninerna) med tusentals dödsfall och flera hundra-tusen hemlösa som följd. Neapels borg-mästare lät en del av jordbävningens offer bosätta sig i Scampia, och i synnerhet i de numera ökända *Le Vele*, sju stora huskrop-par vars form påminner om segel (figur 1). Under denna inflyttningsvåg tog också socialt marginaliserade grupper tillfället i akt och ockuperade ytterligare utrymmen, som garage och förråd som ligger under gatuplan. Sedan mitten på 90-talet har tre stycken Vele-hus rivits; fyra står kvar och

deras framtid är osäker (Laino & de Leo 2002).

Scampia, och då särskilt sektionerna L och M (dvs Vele-hus), utnyttjades och används fortfarande hänsynslöst av den organiserade brottsligheten. Områdets so-cialt marginaliserade karaktär utgör den perfekta grogrunden för Camorrans rekry-teringsbehov. Husens fysiska utformning bjuder på mängder av ytor (figur 2) som är lämpliga för ljusskygga illegala aktivi-teter, inte minst narkotikalangning som se-dermera växt explosionsartat. Scampia är numera Neapels och Italiens största narko-tikamarknad: Varje dag flockas tusentals narkomaner till områdets olika narkoti-katorg. Enligt italienska medier är varan – kokain, heroin, crack, kobrett – både billig och av hög kvalitet. En dos kobrett (en billig restprodukt från heroinproduk-tionen som huvudsakligen konsumeras i Neapelområdet) kostar till exempel 13 euro (*Le iene* 2009).

Ett exempel på ett väl etablerat och mycket stort narkotikatorg finns vid de så kallade Case dei Puffi (bokstavligen ”smurfhusen” i sektion P). Här går det att handla det mesta genom luckor i väggen (så att köparen inte ser säljaren) eller genom korgar som hissas till och från enskil-da lägenheter (med beställningar, pengar och varan), samtidigt som Camorrans (el-ler mer exakt de så kallade separatisternas eller Scissionistiklanens) män håller utkik efter eventuella hot mot verksamheten (*Le iene* 2009, Di Costanzo 2010).

I samma område finns ett övergivet/ icke-färdigställt daghem där den nyin-köpta varan kan intas under Camorrans beskydd. Vakterna hör till Camorrans läg-sta skikt och löper hög risk att bli gripna

vid eventuella polisräder – och det blir de också, men då det finns arméer av socialt utslagna ungdomar som är beredda att ta deras platser, ibland för att finansiera det egna narkotikainköpet, så kan oftast verksamheten löpa vidare utan dramatiska

avbräck. Därmed kan narkotikatorget återuppstå gång på gång.

Av en händelse råkade jag köra förbi detta daghem under ett besök i Scampia, två gånger dessutom eftersom jag hade hamnat i en återvändsgränd. Det var

*Figur 2. Intrikata miljöer i ett av Velehusens mörker. Maj 2010.
Foto: Michael Gentile.*

mycket folk där – en strid ström av drog-påverkade människospillror rörde sig med tomma och uttryckslösa ögon in och ut ur daghemmets urblåsta betongskelett. Enstaka personer observerade bilen noga – antagligen Camorrans vakter. Det var en fasansfull syn där jag inom loppet av bara några sekunder kunde konstatera resultatet av den organiserade brottslighetens cyniska utnyttjande av offren för Syditaliens havererade urbanism. Enligt italienska medierapporter (som skedde i samband med en av de många polisräderna) är de boende i husen intill tvungna att be camor-ravakterna om tillstånd varje gång de vill komma hem. En knapp månad efter mitt besök beslutade Neapels kommun att detta dödens tempel skulle rivas i september 2010. Förhoppningen är att grävmaskinerna skall befria smurfhusen från narkotikalangarnas ok en gång för alla (Di Costanzo 2010).

Kåkstäder

Utanför smurfhusområdet finner Neapels urbana tragedi andra uttryck. Med en improviserad högersväng in på Via della Resistenza lämnar man smurfhusen för att i stället göra ett oväntat besök intill en av Neapels många små inofficiella kåkstäder, som oftast är bebodda av romer eller sinti (resande). Den korta vägen dit är kantad av sopberg och blandat avfall till den grad att endast hälften av körbanan är farbar. Kåkstaden i sig kännetecknas av en brist på grundläggande hygien och infrastruktur som är fullt i klass med slummen som omger många städer i utvecklingsländerna (European Union Agency for Fundamental Rights 2008). För övrigt bör tilläggas att

kåkstäderna i Italien oftast består av relativt små bosättningar på mindre synliga ytor såsom under och intill motorvägsbroar som i det aktuella fallet, där bosättningen dessutom blockerar motorvägspåfarten sedan många år tillbaka, eller bakom skymmande eller framkomlighetshindrande landskapselement som fabriker, kyrkogårdar, järnvägar, men även större bostadshus.

Kåkstäderna i Italien är nästan uteslutande befolkade av romer, och existerar i två former: inofficiella (olagliga) och officiella. De inofficiella kåkstäderna är vanligtvis de med de allra sämsta förhållandena. Oftast är de bebodda av nyinvandrade romer från Rumänien och Bulgarien. Ny i sammanhanget betyder post-2002, då dessa två länders medborgare fick rätten att resa in i Schengenområdet visumfritt (European Union Agency for Fundamental Rights 2008). De officiella kåkstäderna, som är betydligt färre än de inofficiella i Neapel, hyser oftast infödda eller tidigare inflyttade grupper. På sådana ställen har i regel kommunen dragit in vatten och placerat ut portabla toaletter (bajamajor) samtidigt som invånarnas sysselsättningsnivå, läskunnighet samt barnens skolgångsfrekvens brukar vara bättre.

Men sopbergen då? Neapels ökända avfallshanteringskris har lättat markant sedan den uppmärksammades i internationella media. Visserligen är staden allmänt skräpig, men sopbergen är som regel borta. Google Streetviews bilar vågade sig inte in i större delen av Scampia vilket uppmärksammades i de italienska tidningarna tidigare i år, se Bufi 2010, men den aktuella vägsträckan går att syna ganska tydligt från en motorvägsbro som Googlebilen körde över.

Samtidigt tyder medierapporter på att det finns en till dimension att ta i beaktande. Samma kåkstad utsattes tidigare för dramatiska angrepp från lokalbefolkningen, särskilt år 1999 då bosättningen brändes ner fullständigt (Bufi 1999) och fortfarande är relationen mellan höghus- och kåkstadsinvånarna ansträngda. De senare blir av med en del avfall och skrot genom att konsekvent tända eld på det, något som förpestar luften i delar av Scampia med giftig rök som innehåller cancerframkallande dioxiner, PCB, tungmetaller etc. Det handlar inte enbart om ett sätt att bli av med avfallet: Förbränningen av exempelvis hushållsapparater lämnar kvar en del värdefull koppar som kan säljas vidare. Enligt italienska medier används den aktuella sträckan av Via della Resistenza reguljärt som dumpningsgrund för farligt avfall som sedan förs in och bränns upp i själva kåkstaden. Förfarandet misstänks ha en koppling till den organiserade brottsligheten, särskilt med tanke på att avfallshögarna har en förmåga att ständigt förnya sig (Ecoradio 2010).

Vad kan göras?

Scampia är i mångt och mycket en dystopisk miljö, ett ohållbart och samhällsnedbrytande socioekologiskt katastrofområde som mycket väl kan tjäna som en ikon för modernismens sammanbrott och vars stigmatisering når extrema proportioner. Vilka åtgärder krävs för att blåsa liv i stadsdelen? I vanliga fall finns två urskiljbara spår i debatten om havererade bostadsmiljöer: Det fysiska spårets företrädare menar att radikala ingrepp i den existerande fysiska

miljön skulle skapa bättre levnadsbetingelser för områdets invånare. Denna utgångspunkt bygger enkelt uttryckt på att fula miljöer skapar marginaliserade människor. Den andra utgångspunkten utgår från områdets sociala karaktär. Kärnan i förortsproblemet utgörs då snarare av arbetslöshet, fattigdom, social anomi och brist på social och kulturell stimulans vilket i sin tur föder hopplöshet och bristande engagemang för den lokala omgivningen. Naturligtvis är en kombination av de två utgångspunkterna fullt möjlig och även önskvärd.

I Neapel har man i huvudsak valt det första spåret, vilket i praktiken inneburit att grävskoporna fått inta huvudrollen. På några av rivningstomterna har kommunen låtit bygga fräscha vita hus i fyra våningar utan den modernistiska trafiksepareringen. På annat håll pågår byggnation av en del nödvändig service, och det finns planer på ett mindre köpcentrum på en av de före detta Velehusens tomt. Strategin har även varit att flytta en del arbetsplatser till området, inklusive universitetets medicinska fakultet, men utvecklingen på den fronten har inte gått enligt planerna (Trombetti 2010). Tunnelbanan nådde området i slutet på 1990-talet och vid dess utgång möts man idag av två mycket stora skyltar – den ena på italienska och den andra på engelska – med texten *Välkommen till Scampia – Om man vågar tro på det hittar man ett hav av godhet i Scampia*. I den engelska översättningen – och att det finns en sådan är ett budskap i sig – byts *godhet* mot *kärlek*. Besläktade uppslag finns på annat håll också, men då understryks snarare desperationen som kännetecknar stadsdelen: *När du inte hittar någon glädje, sök efter den inuti dig själv*.

Grävmaskinsstrategin har sina brister: (1) den undanröjer inte grundproblemet och (2) den flyttar det till andra platser. Men vad är grundproblemet? Den höga arbetslösheten, fattigdomen, bristen på framtidstro, bristen på social sammanhållning, den låga utbildningsnivån och statens frånvaro är naturligtvis grogrunden för Camorran, som erbjuder relativt lätt men riskabelt intjänade pengar samt ett visst slags socialt samvaro. Den organiserade brottsligheten ersätter med andra ord staten, och skulle någon av en händelse bli gripen är det lätt att odla upp nya offer för verksamheten. Betyder detta att Neapels kommuns strategi är felaktig i sig? Det är inte så säkert. Att välja det sociokulturella förnyelsepåret innebär att man stöter sig mot Camorran, vars verksamhet är beroende av ett bevarande av *status quo*. Däremot kan nya byggnader hysa nya funktioner som i sig kan inge hopp och framtidstro och, om inget annat, bidra till en bättre livskvalitet för invånarna. Ändå har strategin hittills inte varit framgångsrik även om situationen kanske varit värre om man inte gjort något alls.

I Rom är däremot det sociokulturella förnyelsepåret huvudlinjen i arbetet med att rädda modernismens skelett. Nuovo Corviale – Långormen – förvandlas gradvis till något av ett centrum för ytterförortskultur, samtidigt som kommunen *peu en peu* lyckats komplettera huset/stadsdelens bristfälliga infrastruktur. Narkotikalangarna syns inte längre öppet och invånarna är alltmer positivt inställda till sitt boende. Men så har inte Rom samma praktfulla hinder i vägen för utveckling och framtidstro som Neapel har med den organiserade kriminaliteten.

Noter

1 En viss socioekonomisk differentiering av det nya bostadsbeståndet tilläts dock då en del bostäder uppfördes med kooperativ upplåtelseform som grund (vilka krävde en viss egen insats).

Referenser

- Bufi, F (1999) Napoli: raid e incendi al campo nomadi, *Corriere della Sera* 20 juni, tillgänglig online på http://archiviostorico.corriere.it/1999/giugno/20/Napoli_raid_incendi_campo_nomadi_co_0_990620913.shtml (senast besökt 24 augusti 2010).
- Bufi, F (2010) Le telecamere di Google fuori dalle strade di Gomorra, *Corriere della Sera* 17 mars, tillgänglig online på http://www.corriere.it/cronache/10_marzo_17/google-view-scampia-gomorra-fulvio-bufi_3b380f3a-3195-11df-b03c-00144f02aa-be.shtml (senast besökt 23 augusti 2010).
- De Muro, P; P Di Martino och L Cavola (2007) Fostering Participation in Scampia – Let’s Make a Piazza, *European Urban and Regional Studies* 14(3): 223–237.
- Di Costanzo, A (2010) Violato il fortino dello spaccio la gente ringrazia i poliziotti, *La Repubblica Napoli* 23 augusti, tillgänglig online på http://napoli.repubblica.it/cronaca/2010/08/21/news/violato_il_fortino_dello_spaccio_la_gente_ringrazia_i_poliziotti-6408043/ (senast besökt 23 augusti 2010).
- Ecoradio (2010) Scampia – rifiuti speciali nel campo rom, 25 januari, radioninslag tillgängligt online på http://www.ecoradio.it/index.php?option=com_content&task=view&id=8041 (senast besökt 23 augusti 2010).
- European Union Agency for Fundamental Rights (2008) *Incident report: violent attacks against Roma in the Ponticelli district of Naples, Italy*, elektroniskt dokument tillgängligt på http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Incid-Report-Italy-08_en.pdf (senast besökt 24 augusti 2010).
- Foschi, P (2010) Alemanno: "Radere al suolo Tor Bella Monaca e poi ricostruirla", *Corriere*

- della Sera* 23 augusti, tillgänglig online på http://roma.corriere.it/roma/notizie/cronaca/10_agosto_23/alemanno-demolire-torbellamonaca-1703622881703.shtml (senast besökt 23 augusti 2010).
- Laino, G & D de Leo (2002) *Le politiche pubbliche per il quartiere Scampia a Napoli*, (Dipartimento di Urbanistica: Università di Napoli Federico II), elektroniskt dokument tillgängligt online på <http://www.giovanlaino.it/dati/pdf/Report%20Scampia%20Nehom.pdf> (senast besökt 24 augusti 2010).
- Legge 18 aprile 1962, n. 167, 'disposizioni per favorire l'acquisizione di aree per l'edilizia economica e popolare' [riktlinjer för möjliggörande av appropriation av områden ämnade åt byggandet av ekonomiska och sociala bostäder].
- Le iene* (2009) Italiauno, 7 oktober, TV-inslag tillgängligt online på <http://www.video.mediaset.it/video/iene/puntata/106721/berry-scampia.html> (senast besökt 23 augusti 2010).
- Regione Campania (2010) *Centro Territoriale a Scampia*, elektroniskt dokument tillgängligt på http://resources.regione.campania.it/slides/files/Assessori/DAmelio/Politiche%20sociali/minori/file_6832_GNR.pdf (senast besökt 24 augusti 2010).
- Trombetti, G (2010) L'università porterà luce nel degrado di Scampia, *Napoleonline.org*, 24 augusti, elektroniskt dokument tillgängligt på <http://www.napoleonline.org/new/luniversita-portera-luce-nel-degrado-di-scampia> (senast besökt 24 augusti 2010).

*Michael Gentile är docent i kulturgeografi vid Kulturgeografiska institutionen, Umeå universitet och Stockholm Centre on Health of Societies in Transition, Södertörns högskola.
Mejl: michael.gentile@geography.umu.se*